

Anetta Zielińska

EKOTURYSTYCZNE GOSPODARSTWA W OBSZARACH PRZYRODNICZO CENNYCH – NA PRZYKŁADZIE POLSKI

Możliwości gospodarowania w obszarach przyrodniczo cennych upatruje się w rozwoju ekoturystyki, która jest aktywną formą ochrony środowiska przyrodniczego. Występuje istotne skorelowanie między lokalizacją gospodarstw ekoturystycznych a położeniem obszarów przyrodniczo cennych.

1. Wstęp

W dokumencie „Zrównoważona Europa dla lepszego świata. Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej” zakłada się, że ochrona i przywrócenie ekosystemów oraz obszarów przyrodniczych, a także zatrzymanie degradacji bioróżnorodności nastąpią do 2010 r. [7].

Ochrona przyrody realizowana jest m.in. poprzez ochronę konserwatorską, która zapobiega wyginięciu pojedynczych gatunków lub ich zespołów. Ochrona ta obejmuje [2, s. 204]:

- ochronę obszarową lub rezerwatową (parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000),
- ochronę gatunkową roślin i zwierząt,
- ochronę indywidualną (użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne, pomniki przyrody, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, obszary Natura 2000).

Ochronę obszarową można określić jako obszary przyrodniczo cenne, które odgrywają ważną rolę w zachowaniu krajobrazu oraz różnorodności biologicznej. Niewątpliwie główną funkcją obszarów przyrodniczo cennych jest ochrona zasobów przyrody, której to funkcji musi być podporządkowana wszelka działalność gospodarcza, w tym turystyka.

2. Gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych

W ustawie o ochronie przyrody [4] zostały przedstawione ramowe zasady użytkowania obszarów przyrodniczo cennych i dopuszczalne formy działalności gospodarczej. W art. 15 ust. 1, art. 17 ust. 1 oraz art. 24 ust. 1 wymienionej ustawy przedstawiona jest lista ograniczeń i zakazów dotyczących parków narodowych i rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych oraz obszarów chronionego krajobrazu. Jednakże wymienione zakazy dotyczące omawianych form ochrony przyrody nie są jednoznacznie obowiązujące, ponieważ minister środowiska lub wojewoda może zezwolić na odstępstwa od tych zakazów.

Na terenie obszarów przyrodniczo cennych istnieje znaczący potencjał rozwojowy, który przyczynić się może do dynamicznego rozwoju społeczno-gospodarczo-ekologicznego. Działalność gospodarcza na terenach chronionych powinna być prowadzona poprzez ekologizację gospodarki. Oznacza to, że należy dostosować strukturę i intensywność konkretnej dziedziny gospodarki do kryteriów wynikających z walorów środowiska przyrodniczego. Znając ograniczenia ekologiczne dotyczące obszarów przyrodniczo cennych, można spróbować oszacować zdolności gospodarcze tych terenów w celu prawidłowego ich funkcjonowania, jednocześnie nie naruszając równowagi ekologicznej ekosystemów występujących w tych obszarach chronionych. Tak rozumiane gospodarowanie na terenie obszarów chronionych przyczyni się do realizacji idei ekorozwoju, czyli zaspokojenia zarówno dzisiejszych potrzeb społeczeństwa, jak i potrzeb przyszłych pokoleń.

Obszary przyrodniczo cenne są udostępniane w różnych celach, m.in.: naukowych, edukacyjnych, kulturowych, turystycznych, rekreacyjnych i sportowych, w taki sposób, aby nie doprowadzić do negatywnego wpływu na środowisko przyrodnicze.

Możliwości gospodarowania na terenie obszarów przyrodniczo cennych upatruje się w takich dziedzinach gospodarki, jak: ekoagroturystyka, rol-

nictwo ekologiczne, gospodarka leśna, lecznictwo uzdrowiskowe, pamiątkarstwo lub „niekonwencjonalne” źródła energii (np. wody, słońca, wiatru).

W dalszej części zostanie przeprowadzona analiza działalności gospodarczej, jaką jest ekoturystyka w obszarach przyrodniczo cennych. Badania zostały przeprowadzone w gospodarstwach ekoturystycznych zlokalizowanych na terenie parków narodowych, parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Analizie nie podlegały obszary rezerwatów przyrody (na ich terenie według ustawy o ochronie przyrody zakazuje się prowadzenia jakiegokolwiek działalności gospodarczej) oraz obszary NATURA 2000 (lista obszarów NATURA 2000 złożona przez Ministerstwo Środowiska 16 marca 2004 r. czeka na rozpatrzenie/zatwierdzenie przez Komisję Europejską).

3. Ekoturystyka

W prężnie rozwijającej się gałęzi gospodarki światowej, jaką jest turystyka, obserwuje się tendencję do powrotu do „natury”. Wzrasta zainteresowanie turystów formą turystyki aktywnej w powiązaniu z przyrodą. Turyści preferują tereny obszarów przyrodniczo cennych pod względem przyrodniczym i kulturowym, gdyż zapewniają one ciszę i spokój w trakcie wypoczynku.

Jedną z form turystyki aktywnej w powiązaniu z przyrodą jest ekoturystyka. Jej celem jest dbanie o prawidłowy kontakt człowieka z przyrodą, organizowaną i uprawianą przez zainteresowanych z zachowaniem naturalnego krajobrazu w jak najlepszym stanie. Termin „ekoturystyka” pojawia się najczęściej obok często stosowanych zamiennie lub równoznacznych określeń – turystyka: przyjazna środowisku, ukierunkowana na naturę, zielona, miękka itd. (*soft tourism*), tj. rozwijająca się zgodnie z predyspozycjami naturalnymi obszaru, zgodnie z zasadami ekorozwoju [3, s. 10]. Ekoturystyka obejmuje te formy turystyki realizowane na obszarach chronionych, których rozwój przebiega w harmonii z uwarunkowaniami przyrodniczymi i samoregulacją przyrodniczą [1, s. 41].

W Polsce funkcjonuje wiele organizacji – stowarzyszeń, które promują ekoturystykę. Badania zostały przeprowadzone na podstawie bazy danych ECEAT-Poland (Europejskie Centrum Rolnictwa Ekologicznego i Turystyki w Polsce), która to organizacja jest uznawana za prekursora rozwoju ekoturystyki w Polsce. Celami stowarzyszenia są m.in.: propagowanie rolnictwa ekologicznego poprzez promowanie turystyki w ekogospodarstwach,

edukacja oraz wszelkie działania w zakresie ochrony środowiska naturalnego i wartości kulturowych polskiej wsi.

Analiza badawcza dotyczyła danych dotyczących adresów gospodarstw ekoturystycznych stowarzyszonych w ECEAT-Poland za sezon sierpień-listopad 2004 r. W okresie tym zarejestrowanych było 75 gospodarstw ekoturystycznych. Idea badań polegała na wyznaczeniu zależności między lokalizacją gospodarstwa ekoturystycznego a położeniem obszarów przyrodniczo cennych. Na podstawie uzyskanych wyników stwierdza się, że występuje istotna zależność między lokalizacją gospodarstw ekoturystycznych a wytypowanymi obszarami chronionymi. Aż 45 gospodarstw ekoturystycznych położonych było na terenie parków narodowych, parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu, co stanowi 60% wszystkich gospodarstw ekoturystycznych (zob. tab. 1).

Tabela 1. Gospodarstwa ekoturystyczne według form obszarów przyrodniczo cennych w 2004 r.

Województwo/nazwa obszaru chronionego	Obszar parku	Otulina parku	Obszar chronionego krajobrazu	Razem
Dolnośląskie				
Park Krajobrazowy Doliny Baryczy	2	-	10	14
Rudawski Park Krajobrazowy	-	1		
Śnieżnicki Park Krajobrazowy	1	-		
Kujawsko-pomorskie				
Tucholski Park Krajobrazowy	-	1	-	2
Brodnicki Park Krajobrazowy	-	1		
Lubelskie				
Kozłowiecki Park Krajobrazowy	-	2	-	2
Lubuskie				
	-	-	1	1
Łódzkie				
Przedborski Park Krajobrazowy	-	1	-	1
Małopolskie				
Bieliańsko-Tyniecki Park Krajobrazowy	-	1	-	3
Popradzki Park Krajobrazowy	-	2		
Mazowieckie				
Kampinoski Park Narodowy	-	1	-	1
Opolskie				
	-	-	-	-
Podkarpackie				
	-	-	2	2
Podlaskie				
	-	-	2	2

Pomorskie			1	2
Kaszubski Park Krajobrazowy	1	-		
Śląskie			-	4
Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego	-	1		
Żywiecki Park Krajobrazowy	-	1		
Park Krajobrazowy Beskidu Małego	-	2		
Świętokrzyskie				
Sieradzki Park Krajobrazowy	-	1	1	3
Cisowsko-Orłowski Park Krajobrazowy	-	1		
Warmińsko-mazurskie	-	-	5	5
Wielkopolskie	-	-	1	1
Zachodniopomorskie				
Szczeciński Park Krajobrazowy	-	1	-	2
Iński Park Krajobrazowy	-	1		
RAZEM	4	18	23	45

Źródło: opracowanie własne na podstawie [5].

Analizując dane tabeli 1, widać, że najliczniejsza grupa gospodarstw ekoturystycznych leży na terenie obszarów chronionego krajobrazu (23 gospodarstwa ekoturystyczne), co stanowi ponad 51,1% ogółu gospodarstw leżących na terenie badanych obszarów chronionych. Na taki rezultat wpływ z pewnością wywarły najmniej rygorystyczne zakazy dotyczące możliwości gospodarowania na tych terenach. Drugą pozycję zajmują gospodarstwa ekoturystyczne położone na terenie parków krajobrazowych; odnotowano tu 21 gospodarstw ekoturystycznych (46,7%), w tym 17 zlokalizowanych w otulinie parków krajobrazowych. Natomiast na terenie parków narodowych odnotowano tylko 1 gospodarstwo ekoturystyczne (2,2%), ponieważ ta forma ochrony według ustawy o ochronie przyrody charakteryzuje się najbardziej rygorystycznymi ograniczeniami w prowadzeniu działalności gospodarczej.

Dodatkowo przeprowadzono badania dynamiki zmian liczby gospodarstw ekoturystycznych zlokalizowanych w obszarach przyrodniczo cennych. Badania te dotyczyły trzech sezonów (lata 1999, 2001 i 2004). Analizę tę ilustruje tabela 2.

Tabela 2. Dynamika liczby gospodarstw ekoturystycznych według form obszarów przyrodniczo cennych

Województwo	Okres	Park narodowy		Park krajobrazowy		Obszar chronionego krajobrazu	Razem
		obszar parku	otulina	obszar parku	otulina		
Dolnośląskie	08-11.2004	-	-	3	1	10	14
	08-11.2001	-	-	5	-	3	8
	07-10.1999	-	-	2	1	9	12
Kujawsko-pomorskie	08-11.2004	-	-	-	2	-	2
	08-11.2001	-	-	2	-	1	3
	07-10.1999	-	-	2	-	1	3
Lubelskie	08-11.2004	-	-	-	2	-	2
	08-11.2001	-	-	-	-	1	1
	07-10.1999	-	-	-	1	-	1
Lubuskie	08-11.2004	-	-	-	-	1	1
	08-11.2001	-	-	-	-	-	-
	07-10.1999	-	-	-	-	-	-
Łódzkie	08-11.2004	-	-	-	1	-	1
	08-11.2001	-	-	-	-	-	-
	07-10.1999	-	-	-	-	-	-
Małopolskie	08-11.2004	-	-	-	3	-	3
	08-11.2001	-	1	2	2	-	5
	07-10.1999	-	1	4	15	2	22
Mazowieckie	08-11.2004	-	1	-	-	-	1
	08-11.2001	-	1	-	-	1	2
	07-10.1999	-	1	-	-	1	2
Opolskie	08-11.2004	-	-	-	-	-	-
	08-11.2001	-	-	-	-	-	-
	07-10.1999	-	-	-	-	-	-
Podkarpackie	08-11.2004	-	-	-	-	2	2
	08-11.2001	3	-	-	-	1	4
	07-10.1999	-	-	-	-	5	5
Podlaskie	08-11.2004	-	-	-	-	2	2
	08-11.2001	-	-	-	-	6	6
	07-10.1999	-	-	-	-	19	19
Pomorskie	08-11.2004	-	-	1	-	1	2
	08-11.2001	-	-	1	-	3	4
	07-10.1999	-	-	1	-	3	4
Śląskie	08-11.2004	-	-	-	4	-	4
	08-11.2001	-	-	1	2	-	3
	07-10.1999	-	-	-	4	-	4

Świętokrzyskie	08-11.2004	-	-	-	2	1	3
	08-11.2001	-	-	2	3	-	5
	07-10.1999	-	-	-	2	1	3
Warmińsko-mazurskie	08-11.2004	-	-	-	-	5	5
	08-11.2001	-	-	-	-	5	5
	07-10.1999	-	-	-	-	7	7
Wielkopolskie	08-11.2004	-	-	-	-	1	1
	08-11.2001	-	-	1	-	1	2
	07-10.1999	-	-	-	-	1	1
Zachodniopomorskie	08-11.2004	-	-	-	2	-	2
	08-11.2001	-	-	-	-	-	-
	07-10.1999	-	-	-	-	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie [6, s. 431]; dane za okres sierpień-listopad 2004 – www.poland.eceat.org/czlonkowie..

Dane tabeli 2 wskazują, że ogólna dynamika liczby gospodarstw ekoturystycznych w Polsce, zlokalizowanych na terenach obszarów przyrodniczo cennych, ulega spadkowi. Oznacza to, że z roku na rok zmniejsza się liczba gospodarstw ekoturystycznych, które funkcjonują na terenach chronionych. Czym to jest spowodowane? Jednoznacznie trudno odpowiedzieć na to pytanie, jednak można się pokusić o opinię, że taki stan rzeczy wynika z prawnie funkcjonujących zakazów, ograniczeń. Społeczność lokalna zamieszkująca badane obszary musi swoją działalność w zakresie ekoturystyki dostosować w pierwszej kolejności do wymogów środowiska przyrodniczego. Znaczący spadek liczby gospodarstw ekoturystycznych odnotowano w woj. małopolskim; tylko w woj. dolnośląskim wystąpił istotny wzrost liczby badanych gospodarstw, natomiast w woj. lubuskim i łódzkim pojawiły się w sezonie 2004 r. nowe gospodarstwa ekoturystyczne, które w poprzednich sezonach nie istniały.

4. Podsumowanie

Obszary przyrodniczo cenne, stanowiące ekologiczną osłonę terenów osadniczych, zmniejszają skutki zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego oraz zapewniają warunki do wypoczynku.

Ekoturystyka w obszarach chronionych stanowi istotny element rozwoju, gdyż przyczynia się do podniesienia jakości życia zarówno turystów, jak i lokalnej społeczności. Jednocześnie ekoturystyka jest stymulatorem rozwoju społeczno-gospodarczego m.in. dla lokalnej społeczności, ponieważ prze-

ciwdziała bezrobociu na terenach obszarów przyrodniczo cennych, które uznaje się za tereny o słabym potencjale gospodarczym, często określane jako obszary zacofane.

Literatura

- [1] Bronakowski H., *Marketing i rynek usług ekologicznych*, Wyd. Politechniki Białostockiej, Białystok 1996.
- [2] Dobrzański G., Dobrzańska B. M., Kielczewski D., *Ochrona środowiska przyrodniczego*, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 1997.
- [3] Kamieniecka J., *(Eko)turystyka zielonym rynkiem pracy. Przyczynek do wdrażania zasad ekorozwoju w Polsce*, z. 6, Instytut na Rzecz Ekorozwoju, Warszawa 1995.
- [4] Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r., DzU nr 92, poz. 880.
- [5] www.poland.eceat.org/czlonkowie.
- [6] Zielińska A., *Dynamika gospodarowania na obszarach chronionych zgodna z ekorozwojem*, [w:] *Konflikty i współpraca w realizacji strategii ekorozwoju*, red. S. Czaja, seria Biblioteka „Ekonomia i Środowisko” nr 30, Wyd. I-Bis, Wrocław 2003.
- [7] *Zrównowazona Europa dla lepszego świata. Strategia zrównowżonego rozwoju Unii Europejskiej*, www.mos.gov.pl.

ECO-TOURISM ON THE NATURE PRESERVED AREAS ACCORDING – TO POLISH STANDARDS

Summary

There is a valuable potential on the nature preserved areas for the development according to eco-development principles, which does not cause any harm to the nature quality.

The economic development on the nature preserved areas can be accomplished in the ecoeconomic way, for instance ecotourism, which should be an active form of nature protection.

The localization of ecotourist farms should be positively correlated with the nature preserved areas.